

İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Cilt: 6, Sayı: 1, 2017
Sayfa: 327-342
Received/Geliş: Accepted/Kabul:
[22-02-2017] – [15-03-2017]

Necmeddin Tarsûsî'nin *Urcûze*sinde Eş'ari-Hanefi Teolojik Farklılaşmaları[♦]

İsmail ŞIK
Doç. Dr., Çukurova Ü. İlahiyat Fakültesi
Assoc.Prof.Cukurova Unv. Theology Faculty
ismail_kelam@hotmail.com

Öz

Eş'ari düşünce oluşum aşamasında, Abdullah İbn Küllab (ö. 240) ve Ebu'l-Abbas el-Kalânisi (ö. 255) gibi erken dönem Sünni kelamcıların fikirlerine dayanarak gelişmiştir. Diğer yandan günümüzde Hanefilik, Hanefi-Mâturîdîlik veya Mâturîdîlik olarak tanımlanan Ashabu'r-Rey çizgisinde Ebu Hanife ile sistemleşmeye başlayan aklı ve kıyası naklin anlaşılması kadar yeni bilgi üretilmesinde de etkin ve yeterli gören hadari/akılcı din anlayışından bahsetmek mümkündür. Bu iki sünni anlayış birbirleriyle muhalif oldukları fikirler üzerinden çoğu zaman Sünni paradigma içerisinde teolojik münakaşa ve tartışmalara girmişlerdir. Bu teolojik farklılaşmalar sonraki düşünürler tarafından incelenmiş ve hakkında müstakil eserler yazılmıştır. Söz konusu görüş ayrılıklarını ele alan eserlerin ilklerinden biri de Necmeddin Tarsûsî'nin (ö. 758/1357) *Urcûze fî Ma'rifeti ma beyne'l-Eşâire ve'l-Hanefiyye mine'l-Hılâf fî Usûli'd-Din* adlı eseridir. Memlukler döneminde yaşamış olan Tarsûsî risalesinde temas ettiği farklılıkları kaside olarak işlemiştir. Hanefilik merkezinde itikadi sistemini kuran Ebu Hanife'nin düşüncelerinin ısrarcı bir savunucusu olan Tarsûsî, Eş'ariliğe kelami konularda ağır eleştirel yapmaktadır.

Anahtar Kelimler: Necmeddin et-Tarsûsî; Urcûze; Eş'arîlik; Mâturîdîlik; Hanefilik.

The Differences between Asharites and Hanafîs in the *Urcûze* of Necmeddin Tarsûsî

Abstract

Aash'ari thought in during the formation phase developmented withstand as Abdullah İbn Küllab and Ebu'l-Abbas el-Kalânisi who are theologians in early period. The rational religion understanding which is efficient and sufficient in producing intelligent new information that has begun to be systemized with Ebu Hanife in the line of Ashabu'r-Rey which is defined as Hanafism, Hanafi-Maturidite or Maturidite. These two Sunni insights have often entered the theological disputes and debates within the Sunni paradigm through the ideas they disagree with. One of the first works dealing with such differences of opinion is the work of Necmeddin Tarsûsî (d. 758) called *Urcûze fî Ma'rifeti ma beyne'l-Eşâire ve'l-Hanefiyye mine'l-Hılaf fi Usûli'd-din*. We'll bring on the agenda the differencesthat contact. Necmeddin Tarsûsî who lived during Mamluks has designed belief system in the centeral of Hanafism and has defensed thought of Ebu Hanife, has heavy criticized to Ash'arism in theologial subject.

Keywords: Necmeddin al-Tarsûsî; Urcûze; Ashariyya; Maturidiyya; Hanafism.

♦ Bu çalışma Çukurova Üniversitesi BABSİS tarafından ID: 8383 nolu *"Necmeddin Tarsusi'nin Urcuze'sinde Eş'ari-Hanefi Teolojik Farklılaşmalar"* adlı proje ile desteklenmiştir.

1. Necmeddin Tarsûsî ve *"Urcûze fi Ma'rifeti ma Beyne'l-Eşâire ve'l-Hanefiyye Mine'l-Hılaf fi Usûli'd-Din"* Adlı Eseri

Necmeddin Tarsûsî'nin tam ismi Ebû İshâk Necmeddin İbrahim b. Ali b. Ahmed et-Tarsûsî'dir. Hakkında erken dönem kaynaklarında yeterli bilgi mevcut değildir. Sonraki dönemlerde yazılanlar ise genellikle öncekilerin tekrarı mahiyetindedir.[1]

Bazı kaynaklarda doğum tarihiyle ilgili farklı veriler olmakla[2] beraber (721/1321) yılında Dımaşk'a bağlı Mizze köyünde dünyaya geldiği aktarılır.[3] Aynı şekilde ölüm tarihiyle de alakalı net bir bilgiye sahip değiliz. Bazı tabakât eserleri[4] vefat tarihinden hiç bahsetmezken, Şaban ayının 4'de 758 yılında Cumartesi günü öğle namazından sonra vefat ettiği bilgisini veren biyografi kaynakları da vardır.[5]

Necmeddin Tarsusî, isminden ve diğer bir eserinde verdiği bilgilerden anlaşılacağı üzere aslen Tarsus'un Gülek kasabasındandır, ancak hayatının büyük kısmında Halep-Şam bölgelerinde geçirmiştir.[6] Onun yaşadığı dönemde bu topraklar, Memluklerin hâkimiyeti altındadır.[7] Bu süreç Anadolu'da siyasi olarak karmaşanın olduğu, Selçukluların dağıldığı,

---

1 Muharrem Kılıç, "Necmeddin Tarsûsî", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (DİA)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), c. XXXX, s. 114; Ercan Eser, "Kadi Necmüddin Et-Tarsûsî Ve *Tuhfetü't-Türk* İsimli Eserinin İslam Hukuku Açısından Analizi", *Türk-İslam Kültür Ve Medeniyetinde Tarsus Sempozyumu Bildiri Kitabı*, (Tarsus: 2010) s. 232.

2 Zirikli'nin bu tarihi 721 yılı olarak verilmesine karşın bazı araştırmacılar bu yılı diğer kaynaklardan elde ettiği bilgiler ışığında h. 710 olarak kabul etmişlerdir. Hayruddin Zirikli, *el-A'lâm Kâmusu't-Terâcim,* (Beyrut: 1986), s. 45.

3 Salahuddin Halil es-Safedî, *A'yânü'l-'Asr ve A'vânü'n-Nasr*, I-VI, (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1998), c. I, s. 100; Kılıç, s. 114.

4 Bağdadlı İsmail Paşa, *Hediyyetu'l-Arifin Esmau'1-Müellifin ve Asaru'1-Musannifin,* (İstanbul: M.E. Basımevi, 1951), s. 16; İbn Tağriberdi, (İbn Tanrıverdi) Ebu'l-Mebasin Cemaluddin Yusuf el-Atabegi, *el-Menhecu's-Sâfî ve'l-Müstevfi ba'de'l-Vâfî,* thk: Muhammed Muhammed Emin, (Kahire: 1984), c. I, s. 129-130; Abulkadir b. Muhammed el-Kureşi, *el-Cevahiru'l-Mudiyye fî Tabakâti'l-Hanefiyye,* thk. Abdulfettah Muhammed Huluv, (Kahire: 1993), c. I, s. 213; İbn Kutluboga, Kasım Ebu'1-Fida Zeynuddin Kasım, *Tacu't-Terâcim,* (Beyrut: 1996), c. I, s. 89.

5 es-Safedî, *A'yânü'l-'Asr ve A'vânü'n-Nasr*, c. I, s. 100; Bursalı Muhammed Tabir, Osmanlı *Müellifleri,* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1333), c. I, s. 346; Kılıç, s. 114.

6 Tarsusî, *Urcûze fî Vefeyâti'l-A'yân min Mezhebi Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân,* Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi Mehmed Âsım koleksiyonu no: 34 Ma 84/3 vr. 201b.

7 Memlukler dönemi için bkz. Fatih Yahya Ayaz, *Memlükler Dönemi Vezirlik*, (İstanbul: İSAM 2009), s. 247; *Türk Memlükler Dönemi Saray Ağalığı (Üstâdârlık)*, (İstanbul: İFAV, 2008), s. 99-114; Eser, s. 232-233.

beyliklerin hâkim olduğu, Adana ve Tarsus civarının Ramazanoğulları beyliği tarafından yönetilmeye başlandığı bir zamana tekabül etmektedir.[8]

İlmiye sınıfına mensup bir aileden gelen Tarsûsî, ilk eğitimini ailesinden almıştır. Babasının kadılık ve müderrislik gibi çeşitli devlet vazifelerini ifa etmesi münasebetiyle farklı illerde yaşamış ancak eğitim ve öğretim hayatına ağırlıklı olarak Şam/Dımeşk'te devam etmiştir. Eğitimini tamamladıktan sonra bölgedeki çeşitli medreselerde müderrislik görevinde bulunmuştur. Babası gibi kendisi de "kadı'l-kudat" olan Tarsûsî[9], hicri 746 yılında tayin edildiği Hanefî kadı'l-kudatlık vazifesini ölümüne kadar sürdürmüş, 758 yılında Şam/Dımaşk'te vefat etmiş ve Mizze'ye defnedilmiştir.[10]

Necmeddin Tarsûsî'nin kaynaklarda Siyasetname, Hanefî Tabakatı, Fıkıh, Kelam vb. farklı konularda 13 kadar eser verdiği belirtilmektedir.[11] Bunun

---

8 İsmail Şık, "Hilafetin Kureyşliliği Tezine Teolojik ve Hukuki Bir Reddiye *Tuhfetü't-Türk* Örneği", *Uluslarası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-3 "Ramazanoğulları Beyliği"*, (Basılamamış Bildiri Metni), Adana: 2016; Bekir Tatlı, "Necmeddin et-Tarsûsî (ö. 758/1357) ve Hilafetin Kureyşliliği Hadisine Yaklaşımı", *Uluslarası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-3 "Ramazanoğulları Beyliği"*, (Basılamamış Bildiri Metni), Adana: 2016; Nail Karagöz, "Necmeddin Tarsûsî'nin "*Urcuze fi Vefeyati'l-Ayan min Mezhebi Ebi Hanifeti'n-Numan*" Adlı Risalesinin Değerlendirilmesi", *Uluslarası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-3 "Ramazanoğulları Beyliği"*, (Adana: 2016); Ömer Sadıker-Hamdi Akbaş, "Necmeddin Tarsûsî'ye Göre Eş'ariler ile Maturidiler Arasındaki Görüş Ayrılıkları", *Uluslarası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-3 "Ramazanoğulları Beyliği"*, (Basılamamış Bildiri Metni), Adana: 2016.

9 Subkî'nin babası Takıyyüddin es-Subkî, Tarsûsî'nin Hanefi Kadu'l-Kudâtlığa atamasına referans olmuş ancak Maliki kadısı Şerefüddin'in itirazıyla bu gerçekleşmemiştir. Kadı'l-Kudâtlığa önce Maliki kadısı getirilmiş ondan sonra da hayatının sonuna kadar bu görevi Tarsûsî yürütmüştür. es-Safedî, *A'yânü'l-'Asr ve A'vânü'n-Nasr*, c. I, s. 101.

10 Asri Çubukçu, "et-Tarsusî Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1977), s. 27; İbn Kesir, İmaduddin Ebu'1-Fida İsmail b. Ömer, *el-Bidaye ve'n-Nihaye fi't-Târih,* (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Dımeşk Merkezu'l-Buhus ve'd-Dirasati'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, ty.), c. XIV, s. 127, I92, 202, 207, 215,267; Abdulkadir b. Muhammed en-Nu'aymi ed-Dimeşki, *ed-Dâris fi Târihi'l-Medâris,* (thk. Cafer Hüsm, Matbaatu't-Teraklid, Dimaşk 1948), c. I, s. 606; Necmeddin İbrahim b. Ali et-Tarsûsî, *Tuhfetü't-Türk fî mâ Yecibü en Yu'mele fi'l-Mülk*, (Beyrut: Daru't-Talîa, 1992), s. 19; Kılıç, s. 114.

11 Eserleri: *"el-Fetava't-Tarsusîyye" (Enfau'l-Vesâil ila Tahrîrî'l-Mesail fi'l-Furû), el-Fevaidu '1-Fıkhiyye (el-Fevaidu 'l-Bedriyye), ed-Dürretu's-Seniyye fi Şerh i '1-Fevadi '1-Fıkhiyye, Refu '1-Külfeh ani'l-İhvani fi Keşfi ma Kuddime fihi'1-Kıyasi ala '1-İstihsan, Ref'u Kulfeti'-Ta'b Lima Yu'malufi'd-Durus ve'l-Hutab. es-Sıracu'l-Vehha, Umdetu'l-Hukkâm fima la Yuneffezu mine'l-Ahkam, Risaletün fi Cevazi'l-Cume'tifi Mevdiayni, el-Hasâil fi'1-Furu, el-İhtilafatu'1-Vakiali fi'l-Musannefa, el-İşarat fi Dabti'l-Müşkilat, Şerhu'l-Hidaye li'l-Merğiminî, Zahfretu'Nazzr .fi'l-Eşbah ve'n-Nezai, Vefayatu 'l-A 'yan min Mezhebi Ebi*

yanında ilmi ve idari sahada söz sahibi olan Tarsûsî'nin tahminen 37 sene gibi kısacık bir ömre müderrislik, hâkimlik, yüksek yargıçlık gibi üst düzey devlet görevlerini sığdırmıştır.

Çalışmamızda Tarsûsî'nin Eş'ariler ve Hanefîler arasındaki kelama dair görüş ayrılıklarını ele aldığı *"Urcûze fî Ma'rifeti mâ beyne'l-Eşâire ve'l-Hanefiyye Mine'l-Hılaf fi Usûli'd-Din"* adlı kasidesini inceleyeceğiz. Eserin Eş'arîlerle Hanefilerin görüşlerini karşılaştırıldığı, ihtilafların dile getirildiği kaside biçimindeki yazım türünün günümüze ulaşan ilk somut örneği olma ihtimali yüksektir. Esasında eserin bu özelliğine daha önce yapılan çalışmalarda temas edilmiştir.[12] Lakin o çalışmalarda bu kasidenin günümüze ulaşmadığı düşünüldüğü için, Eş'arilik-Hanefilik ihtilaflarını nazım biçiminde ele alan Tacüddin es-Subki'nin (ö. 771/1370) *el-Kasidetü'n-Nuniyye*'sinin bu niteliğe sahip olduğu kanaati hâsıl olmuştur. Ancak bu durum tarafımızdan eserin günümüze hem yazma nüsha hem de Safedi'nin eserinde korunmuş olarak ulaştığının tespit edilmesiyle değişmiştir.[13]

Safedi'nin urcuzeyi tam metin olarak kitabına alıp aktarması ve işlemesi Tarsûsî ile çağdaş olduğu için önemlidir. Çünkü Safedi, *A'yânü'l-'Asr ve A'vânü'n-Nasr* adlı eserinde bu kasideyi Rebiyyü'l Evvel ayının 23'ünde 757 yılında Tarsûsî'nin Mesuriyye Medresinin karşısı Babu'l-Berid'teki evinde bizzat ona arz ve sema yolu ile aktarıp onayını aldığını yazmaktadır.[14]

Sonuç itibariyle Eş'arilik-Mâturîdîlik ihtilaflarından bahseden kaside biçimindeki yazım türünün bize ulaşan ilk somut örneğinin Tarsusî'nin "*Urcuzetü fi Ma'rifeti mâ beyne'l-Eşâire ve'l-Hanefiyye minel Hilafi fî Usuliddin*" adlı eseri olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca es-Subki Eş'arilik-Mâturîdîlik ihtilafları konusunda Ehl-i Sünnet içi bir uzlaşı ararken Tarsusî'nin böyle bir çabası olmadığını hatta Ebu Hanife'nin doğruluğuna temas ettikten sonra ona muhalefet eden Eş'arileri şiddetle eleştirdiğini de söylemekte fayda vardır.

Hanifeti 'n Nu 'man, Mahzuratu'l-İhram, Menâsiku'-I-Hac, el-İ'lam .fi Mustalahi'ş-Şuhud ve 'l-Hukkam fi'l-Vesaiki'ş-Şeriyye, Enmuzecu'l-Ulum li Erbâb'l Fuhum, Tuhfetü't-Türk fi ma Yecibu en Yu'mele fi'l-Mülk, en-Nuru'l-Lamtfi ma Yu'melu bihi fi'l-Cami, Urcuzetu fi Ma'rifeti me beyne'l-Eşari ve'l-Hanefiyye minel Hilafi Fî Usuliddin.

12 Mehmet Kalaycı, "Eşarilik ve Maturidiği Uzlaştırma Girişimleri: "Tacüddin es-Sübki ve *Nuniyye* Kasidesi", *Dini Araştırmalar 40*, (2012): 124.

13 Eser, el-Manzûme adıyla Necm ed-dîn Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî Tarsusî (720-758/1320-1357) ismine Milli Kütüphane-Ankara'da "Tokat İl Halk Kütüphanesi" koleksiyonunda 60 Hk 386/8 kayıt ve 1720 dvd numarası ile kayıtlıdır. Konusu, "İslâm Dini-Hilafiyet" olarak tanımlanmıştır. Teknik olarak eserin yazma nüshası şu özellikleri taşımaktadır: Boyut (Dış-İç) 220x160-180x100 mm, Yaprak 160a, Satır 22, Yazı Türü Nesih, Kağıt türü Suyolu filigranlı. Yine Safedi, eserin tamamını eserinde vermiştir. Salahuddin Halil es-Safedî, *A'yânü'l-'Asr ve A'vânü'n-Nasr*, I-VI, (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1998), c. I, s. 100.

14 es-Safedî, *A'yânü'l-'Asr ve A'vânü'n-Nasr*, c. I, s. 102.

Çalışmamıza konu olan eserin adında yer alan "urcûze", aruz sisteminde recez bahriyle yazılmış kasidelere verilen genel isimdir.[15] Bahirdeki kısa vezinlerle söylenmiş küçük manzumeler anlamındaki recez,[16] önceleri sanat bakımından değersiz kabul edilmiş olsa da hicrî I. asırdan itibaren rağbet görerek yaygın kullanılan şiir ölçüleri arasına girmiştir.[17]

Abbasiler döneminden itibaren recez, ilk başlarda hikâye, fıkra, tarih, belagat, aruz, sarf, nahiv, hadis, siyer ve akaidin yanında fıkıh konularında kullanılırken sonraları özellikle didaktik/öğretici eserlere tahsis edilmiştir.[18] Bunların yanında recez, Türk İslam Edebiyatında Yunus Emre, Kadı Burhaneddin ve Nesimî örneğinde olduğu üzere, kaside ve gazellerde de sıklıkla kullanılmıştır.[19] Bu anlamda urcûze, eğitim amaçlı didaktik manzumelerin kullanıldığı bir şiir türüdür.[20]

Tarsûsî'nin biyografi, fıkıh ve kelam gibi farklı alanlarda yazdığı birçok urcûzesi vardır, eser 25 beyitten oluşmaktadır. Tarsûsî'nin Eş'arîler ile Hanefîler[21] arasındaki Usûlüddin/kelama dair görüş ayrılıklarını ele aldığı manzum eserinde ana tema, adından da anlaşılacağı üzere teolojik görüş ayrılıklarıdır. Teolojik ihtilaflara temas etmesi nedeniyle eserin başlığında *"fi Usûli'd-Din"* kavramı kullanılmıştır. Din inanç, ibadet ve ahlak gibi üç temel saç ayağı üzerine oturduğu kabul edilirse inançla ilgili hükümler asli, ahlak ve amele ilişkin hükümler ise fer'î hükümler olarak tanımlanır. Gelenekte

---

15 İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1119), s. 1587.

16 Recez, meşhur dilci Halil b. Ahmed'in aruz sisteminde 7. bahir olarak geçmektedir. Recez, çarşı pazarlarda, günlük hayatta, savaş meydanlarında veya çocuklara yönelik oyun şarkılarının dile getirildiği şekil olmuş, kendi iç planı bulunan kaside tarzı şiirler halinde nazmedilmeye başlanmıştır. Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001), s. 204; Bkz. Karagöz, Nail, "Necmeddin Tarsûsî'nin "*Urcuze fi Vefeyati'l-Ayân min Mezhebi Ebi Hanifeti'n-Numân*" Adlı Risalesinin Değerlendirilmesi", *Uluslarası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-3 "Ramazanoğulları Beyliği"*, (Basılmamış Bildiri Metni), Adana: 2016.

16 Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Recez", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (*DİA)* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), c. XXXIV, s. 509.

17 Nihat M. Çetin, "Arûz", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (*DİA)* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), c. III, s. 509-510.

18 Topuzoğlu, s. 509.

19 Kullanılan vezinler: a- Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün; b- Müstef'ilün müstef'ilün; c- Müstef'ilâtün müstef'ilâtün; d- Müstef'ilâtün ; e- Müfte'ilün müfte'ilün ; f- Müfte'ilün mefâilün müfte'ilün mefâilündür. İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 204-215

20 Topuzoğlu, s. 509.

21 Bu eser dâhil olmak üzere birçok Hanefi, Hanefi-Mâturîdi ya da Mâturîdi olarak tanımladığımız âlimlerin eserlerinde Hanefilik, Mâturîdiliği içine alan bir isimlendirme olarak geçmiştir. Kaldı ki Mâturîdiliğin belirginleşmesi çok sonraları netleşmektedir. Dolayısıyla bugün Mâturîdi dediğimiz birçok âlim tabakâtlarda veya diğer eserlerde Hanefi olarak isimlendirilmiştir.

itikat konularıyla ilgili hükümlere "ahkâm-ı asliyye", amelle ilgili hükümlere de "ahkâm-ı feriyye" denilmiş[22], ahlak amelin içerisinde değerlendirilmiştir.

Tarsûsî'nin itikadi-kelami ihtilaflara dair yazmış olduğu bu manzum eserinin yanında yine bu tarzda yazdığı amele ilişkin fıkhî hükümleri değerlendirdiği 1000 beyitten oluşan *"el-Fevâidü'l-Fıkhiyye"* ve Ebu Hanife'den başlayarak İbnü't-Türkmani'ye kadar Hanefi fıkıh âlimlerinin ölüm tarihlerini verdiği 128 beyitten oluşan *"Urcûze fî Vefeyâti'l-A'yân min Mezhebi Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân"* adlı manzum iki eseri daha vardır.[23]

Tarsûsî'nin çalışmamıza konu olan urcûzesi türünün genel özelliklerini barındırmakla beraber ifade ve üslup açısından orijinaldir. Eser 25 beyitten oluşmuş ve ilk beş beyti klasik dönem eserlerinin bariz özelliği olan "hamdele ve salveleye" ayrılmıştır. Urcûze, Allah'a hamd ile başlayan, Allah'ın sıfatları ve isimlerinin bazılarından bahseden beyitlerden sonra Hz. Peygambere ve âline salat getirilerek devam etmektedir.

Tarsûsî, ilerleyen beyitlerde Sünniliğin iki ana kolu olarak gördüğü Eş'ariliği ve Hanefiliği esas alarak bu iki ekolun, itikadi alanda ihtilafa düştüğü konulara değinmiş, kanaatini Ebû Hanife'nin benimsediği görüşler üzerinden dile getirmiş, ancak işlenen konuların teferruatına dair ayrıntılı bilgi vermemiştir.

2. *Urcûze fî Ma'rifeti ma beyne'l-Eşâire ve'l-Hanefiyye mine'l-Hılaf fi Usûlüddin*[24]

أرجوزة في معرفة ما بين الاشاعر والحنفية من خلاف في اصول الدين

1-Hamd Allah'adır nimet veren,	١–الحمد لله[25] الولي المنعمِ
Hak, cömert ve hükmeden.	الملك الحق الجواد المكرمِ[26]
2-Uzaktır o, benzer ve zıttan,	٢–جل عن الشبيه والاضدادِ

[22] İsmail Şık v. dğr., *Kelam I*, (Ankara: Gece Kitaplığı, 2015), s. 12.

[23] Biyografi eseri tarafımızdan tetkik, tahkik, çeviri ve değerlendirmesi yapılarak yayına hazır hale getirilmiş olup Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisinin 2017 yılı 1. sayısında yayın aşamasındadır.

[24] Eserin yazma nüshasın ismi Safedi'nin aktardığından farklı olup "المسائل التي وقع الخلاف بين الامام وبين الاشعري في نظم القاضي نجم الدين الطرسوسي" şeklindedir. Safedi'nin eserinde aktardığı urcuze metnini, Tarsusî'ye bizzat arz ettiğini ve onun da dinleyip tasdik ettiğini Safedi'ye bildirmesinden dolayı esas aldık. Metin içerisindeki farklılıkları dipnotta gösterdik. Arapça beyitleri Türkçeye çevirirken anlam bütünlüğünü korumak ve orijinalliğe bağlı kalmakla beraber şiirsel bir çeviri yapmaya gayret ettik.

[25] الله şeklinde hatalı yazım vardır.

[26] الاكرم

Dahi aile, çocuk ve ortaktan.	والاهل والانداد والاولادِ
3-Kudretli mülk sahibinedir Sübhan,	٣ــسبحانه من ملِك قديرِ
İlk, eşsiz ve mükemmel yaradan.	أتقنَ ما ابدع بالتدبيرِ
4-Sonsuza kadar olsun selam,	٤ــ ثم الصلاة[27] بالدوام السرمدِى[28]
Nebi, Muhammet Mustafa(m)	على النبى المصطفى محمدِ[29]
5-Ve âline ağaç dallarında,	٥ــ وآله ما غردت قمريةٌ
Şakıyan yusufçuk edasında.	على غصون الأيك فى البريةْ
6-Sonra İmam-ı A'zam dedi,	٦ــو بعد قد قال الامام الأعظمْ
Seçkin, makbul Ebu Hanife,	أبو حنيفة الرضى المقدَّمْ
7-Açıkladı önemli meseleleri,	٧ــفى هذه المسائل المهمةْ
Aydınlattı kederli yüzleri.	قولا به جلا[30] وجوهَ الغُمةْ
8-Eş'ari, İmam'a etti muhalefet,	٨ــوالأشعرى خلافه فيها و قدْ
Muhalefetinde yanlış yaptı elbet.	اساء[31] فى خلافه فيما اعتقدْ
9-Ebu Hanife'nin dediğidir doğru,	٩ــوالحق ما قال أبو حنيفةْ،
Allah rütbe verdi ona ulu mu ulu.	اعطاه ربى الرتبة المنيفةْ [32]
10-İlki odur ki, Allah'ı bilmek,	١٠ــأولها معرفة الإلهِ
Vaciptir şüphesiz ve gerçek.	واجبة حقا بلا اشتباهِ
11-Vahiyle değil akılla biliniz,	١١ــبالعقل لا بعد الخطاب[33] فاعرفِ
İmam'a göre bunun özrü geçersiz.	عذره[34] عند الإمام منتفِ
12-Allah'ı tam olarak bilme,	١٢ــمعرفة الله على الكمالِ
Mümkündür akli istidlalle.	تحصل بالعقل مع استدلالِ
13-Üçüncüsü; der ki (Ebu Hanife) ismet,	١٣ــثالثها قال بان العصمة
Sabittir li-enbiyai'l-ümmet	ثابتة لأنبياء الأمة
14-Büyük ve küçük her cürümden,	١٤ــعن الكبير و عن الصغيرِ

27 الصلوة
28 الابدي
29 المحمد
30 جلا به
31 اخطأ
32 Bu beyit bütünüyle yazmada yok.
33 الكتاب
34 عذره harfi (ر)düşmüştür.

Eş'ari muhalefet etti küçükten.	و الأشعري خالف فى الأخيرِ
15-Mümkündür saîdin girmesi, Şekavet ve dalalete emi!	١٥ــو يمكن السعيد ان ينظم فيِ أهل الشقاء و الضلال فاعرفِ
16-İman götürmez istisna ve şüphe, Kesinlik içermeli bunu ifade.	١٦ــولا يرى الشكوك فى الايمانِ يقطع القول بلا نكران
17-Mushaf'taki her şey elbet, Allah kelamıdır hakket.	١٧ــ وكل ما قد كُتِبُوا فى المصحفِ فهو كلام الله حقا فاكتفِ[35]
18-Nebi öldükten sonra dahi bil, Yüce peygamberliği sabittir.	١٨ــو اثبت الرسالة المكرمَةْ من بعد ما مات البنى[36] فاعلَمْ
19-O, şu an bile aynen nebi, Hali hayatında olduğu gibi.	١٩ــوهْو إلى[37] الآنِ رسول مثلَما قد كان فى الحياة حقا فافهما[38]
20-Ahirette beklentidir emel Karşılıksız kalmaz hayırlı amel.	٢٠ــوالله يجزى العبد فى الأعمالِ من خيرٍ ما يرجوه فى المآلِ
21-Ey insan sakındın mı günahtan, Adildir O, azap bekleme Allah'tan	٢١ــوالله عادل فلا يعذبْ من لم يكن اذنب وهوالمذهبْ
22-Caiz değildir ma la yutak ile teklif, Allah'ın hikmetinde yoktur tevkif.	٢٢ــولا يجوز القول بالتكليفِ فى حكمة الله بلا توقيفِ
23-Özgür bıraktı kulları Allah, İstemez onlardan küfür ve günah.	٢٣ــوالله لا يختار للعبادِ[39] اتيانهم[40] بالكفر و الفسادِ
24-Nimet verdi kâfire Rahman, İşitmesi, görmesi dahi ondan.	٢٤ــونعمة الله على الكفارِ كسمعهم[41] و نظر الابصار ِ[42]
25- Önemli meseleler böylece tamam, Ümmetin kandili söyledi heman.	٢٥ــو تمت المسائل المهمةْ وتم ما قال سراج الأمةْ[43]

---

35 فاكتفى
36 للمصطفى بعد الممات şeklinde yazılmış.
37 اى şeklinde yazılmış.
38 قد كان من قبل الممات فاعلما
39 للعبا
40 اثباتهم
41 بسمعهم
42 الابصار (ر) harfi düşmüştür.

3. Değerlendirme

Urcûze'nin ilk beş beyti hamdele ve salveleye ayrılmıştır. Bu beyitlerde Allah; benzerlik, zıtlık gibi noksanlıklardan, aile ve çocuk sahibi olmak ile ortağı bulunmak gibi insani özellik ve eksikliklerden tenzih ve takdis edilmiş, bunların yanında eşsiz ve mükemmel bir yaratıcı olduğundan bahsedilmiştir.

Tarsûsî, Hz. Muhammed ve ailesine salat ve selam ettiği kısımda ihtiram ve muhabbeti dile getiren dizeler kullanmıştır. İslam edebiyatı geleneğinde semboller mana ve derinliğin anlatılmasında önemli bir yer tutar. Tarsûsî, Hz. Muhammed'e olan muhabbetini sembolleştirmiş, bunu öykü ve şiirlerde derin aşkı ifade eden kumru kuşunun ötüşüyle betimlemiştir. Bilindiği üzere kumru, İbn Arabi'de (ö. 638) sevgiliye sıkı sıkıya bağlanmanın örneği, sevgi ve aşkın nişanesidir.[44]

Ebû Hanife'nin görüşleri çerçevesinde bir itikat sisteminin doğruluğuna kanaat getirmiş olan Tarsûsî, insanların Ebu Hanife tarafından aydınlatıldığını ve önemli meselelerin çözüme kavuşturulduğunu söylemektedir.[45] Sünni düşüncenin diğer kollarından biri olan Eş'ariliğin kurucusu Ebu'l-Hasan el-Eş'arî, Tarsûsî'ye göre Ebu Hanife'ye muhalefet ederek hata yapmış ve böylelikle kendisine de kötülük etmiştir. Ona göre Ebu Hanife görüşlerinde hakikati ifade ettiği ve Allah tarafından yüce bir makam kendisine lütfedildiği için böyle birine muhalefet etmek yerine uymak evla olandır.[46]

Tarsûsî bazı Eş'ariler ve Mâturîdiler arasında ihtilaf olan bazı kelam problemlerine değinir. Eş'arîler, nübüvvetin gerekliliği meselesinde insanların vahiy gelemeden Allah'ı bilme ve tanıma hususunda mesul tutulamayacağı fikrini izah ederken Kur'an ayetlerine[47] dayandıkları gibi,

43 Necm ed-dîn Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî Tarsusî, *Urcuzetü fi Ma'rifeti mâ beyne'l-Eşari ve'l-Hanefiyye minel Hilafi fi Usuliddin*, Milli Kütüphane: Tokat İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu no: 60 Hk 386/8, vr 160a; Safedî, s. 102-103.

44 İbn Arabi'nin anlattığına göre, babası bir gün ormanda bir avcının dişi bir kuşu takip ettiğini görür. O anda kumrunun erkeği çıkagelir. Dişisine bakar. Tam o sırada avcı dişi kumruyu vurur, öldürür. Bunu gören erkek kumru çaresizliğinden kendi etrafında fır fır dönerek havada yükselir yükselir, öyle yükselir ki gözlerden kaybolur. Sonra o kuş zirveye varınca kanatlarını kapatır, başını yere çevirir ve çığlıklar atarak kendini yere saplar, paramparça olur, ezilir ve ölür. İbn Arabi, *el-Fütuhatü'l-Mekkiyye*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), c. III, s. 519; Ayrıca bkz. İbn Arabi, *İlahi Aşk*, (çev. Mahmut Kanık, İstanbul: İnsan Yay., 2005), s. 118.

45 Tarsûsî, *Urcûze*, 6-7. Beyitler; Safedî, s. 102.

46 Tarsûsî, *Urcûze*, 8-9 Beyitler; Safedî, s. 102.

47 İsra 17/15:

" وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولاً "

her kavme çeşitli dönmelerde peygamber gönderildiğinden bahsettiklerinde de yine Kur'an'ı referans gösterirler.[48] Dolayısıyla Allah'ın bilinmesi ve iman edilmesi vahyin gereği olarak zorunludur. Onlara göre akıl bu konuda olduğu gibi şeriata dair sair meselelerde de yetki sahibi değildir, asıl olan vahiydir.[49] Bundan dolayı Eş'arî geleneğe göre peygamber gönderilmeden akıl, Allah'ın varlığını ve birliğini bulamayacağından, O'nun bilinmesindeki zorunluluk peygamber geldikten sonra ortaya çıkar. Böylelikle vahiy olmadan Tanrı'nın bilgisi ve ona iman etmenin gerekliliği söz konusu değildir. [50]

Ebu Hanife'nin takipçisi olan Hanefiler/Hanefî-Mâturîdîlere göreyse insan aklı, vahyin muhatabı olup, aklın varlığı sorumluluğun gerekçesidir. Bundan dolayı akıl iyi ve kötü olarak tanımlanan bazı şeyleri vahiy olmaksızın da bilebilir. Dolayısıyla peygamber gelmemiş olsa dahi Allah'ın varlığı ve birliği konusu, aklın yeterlilik ve sorumluluk alanı olduğundan akıl tarafından kavranabilir. Eğer akıl sahibi insanlar her ne sebeple olursa olsun akıllarını kullanıp Allah'ın varlığını ve birliğini tespit edip iman etmezlerse bundan mesul ve yaptıklarından sorumludurlar.[51]

Tarsûsî'ye göre akılla Allah'ı bilip, birliğine ve varlığına iman ettikten sonra, istidlal yoluyla onun kemal sıfatlarına dair bilgisine de ulaşılır. Bu bir yerde akılla Allah'ı bilmenin doğurduğu tabii bir süreçtir.[52] Hanefîler, Allah'ın bir takım eksiklik ve noksanlıktan münezzeh kemal vasıflarıyla nitelendirildiğini bunların da aynı Allah'ın varlığı gibi insan aklı tarafından bilinebileceğini söylerken, Eş'arîler ise Allah'ın bilinmesi meselesinde olduğu gibi insan aklının vahiy olmaksızın tek başına bu sıfatları bilemeyeceği ve idrak edemeyeceği düşüncesindedirler.[53]

İsmet kavramı, literatürde peygamberlerin vahiy aldıkları sırada dış etkiden korunmalarını ifade etmekle beraber çoğu zaman günah işlememelerine ve günah işlemenin engellenmesine yorumlanmıştır. Peygamberlerin günah işleyip işlemedikleri, işledikleri kabul edilirse bunun küçük ya da büyük olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı tartışma konusu olmuştur. Hanefilerin çoğunluğu peygamberlerin risaletten sonra sehven bile olsa her

---

"Biz bir resul göndermedikçe azap da etmeyiz."

48 Yûnus 10/47:
وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ
"Her ümmetin bir peygamberi vardır. Peygamberleri geldiği zaman, aralarında adaletle hükmedilir ve onlara asla zulmedilmez."

49 Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal*, (Kahire: Müessesetü'l-Halebi, ty.), c. I, s. 101.

50 Ayrıca bkz. Tacüddin Abduhvehhab b. Takiyyüddin es-Sübkî, *Tabakâtü'ş-Şafiiyye el-Kübra*, (Kahire: Daru'l-Hicr, 1413), c. III, s. 387; Ebu Uzbe, *er-Ravzatü'l-Behiyye fi mâ Beyne'l-Eşâire ve'l-Maturidiyye*, (Haydarabad: Dairetü'l-Maarif, 1322), s. 35.

51 Tarsûsî, *Urcûze*, 10-11. Beyitler; Safedî, s. 103.

52 Tarsûsî, *Urcûze*, 12. Beyit; Safedî, s. 103.

53 Ayrıca bkz. Sübkî, c. III, s. 387; Ebu Uzbe, s. 35.

türlü günahı işlemekten korunduklarını belirtmişlerdir. Eş'arîler ise peygamberlerin risaletten önce ve sonra büyük günahtan korunmalarını kabul etmekle beraber sehven ya da unutarak risalet öncesi veya sonrası küçük günah işleyebilecekleri görüşünü benimsemişlerdir.[54]

Hanefîlere göre Allah insanı ezelde vasıf olarak iyi ve kötü şeklinde bilirken insanın tercihleri doğrultusunda iyiliğin ve kötülüğün belirlenmesi ve yaratılması söz konusudur. Bu şekilde iyi ve kötü niteliklerin kişiye izafesi şahsın tercihleri doğrultusunda olmaktadır. Bu yüzden davranışlarından dolayı elde ettiklerinden mükâfat veya ceza alacak kişinin daha önce cehennemlik/cennetlik olarak tanımlanmasına rağmen yaptıklarından dolayı akıbetinin değişmesi mümkündür. Eş'arîlere göre ise insanların cennetlik ya da cehennemlik oldukları bellidir ve asla değişmez.[55] Bu ve benzeri yorumlarından dolayı belirlenmiş kader/alın yazısına varan değerlendirmelere yöneldiği kabul edilen Eş'arî düşünce, "cebri mutavassıt" olarak isimlendirilmiştir.[56]

Hanefîler imanı kesinlik arz eden bir durum olarak kabul etmiş ve bu yüzden imanda istisnayı mümkün görmemişlerdir. Bundan dolayı onlar bir kimsenin "*inşallah mümininim*" demesini doğru bulmayıp kesin olarak mümin olduğunu ifade etmesini uygun görmüşlerdir. Hanefilere göre şarta bağlı iman, makbul görülen imanın özelliklerini barındırmaz. Bu yüzden iman akdine "*inşallah/Allah dilerse*" manasına istisna lafzının eklenmesi doğru değildir. Çünkü iman kesinlik derecesine ulaşan bir tasdikle geçerli olmalı ve tereddüt barındırmamalıdır.[57] Eş'arîlere göreyse imanda istisna caizdir. Kişi her ne kadar iman sahibi olsa da son nefesinde iman ile gitmeyebilir. Bu yüzden asıl olan kişinin an itibariyle iman sahibi olması kadar imanı son nefese kadar taşıyıp son nefeste de muhafaza etmesidir. Bu düşünce aslen insanın akıbetinin bilinmemesi anlamına temenni cümlesi olarak kabul edilmelidir.[58]

Hanefîlere göre hem kelamı nefsi hem de kelamı lafzı dediğimiz Mushaf'ı oluşturan unsurların her ikisi birden Allah kelamıdır.[59] Bazı Eş'arîlere göre ise sadece kelamı nefsi Allah kelamıdır.[60] Ancak bu tartışmalar iki kelam

---

54 Tarsûsî, *Urcûze*, 13-14 Beyitler; Safedî, s. 103; Ayrıca bkz. Ebu Uzbe, s. 57.

55 Tarsûsî, *Urcûze*, 15. Beyit; Safedî, s. 102; Safedî, s. 102; Ayrıca bkz. Sübkî, c. III, s. 383-384; İbn Kemal Paşa, *Mesailü'l-İhtilaf Beyne'l-Eşâire ve'l-Mâturîdiyye*, (Ürdün: Daru'l-Fetih, 2009), s. 57; Ebu Uzbe, s. 8.

56 Şık v. dğr., s. 172.

57 Tarsûsî, *Urcûze*, 16. Beyit; Safedî, s. 102, Şık v. dğr., s. 200.

58 Ayrıca bkz. Ebu Uzbe, s. 7; Emrullah Yüksel, *Maturidilerle Eş'ariler Arasındaki Görüş Ayrılıkları*, (İstanbul: Düşün Yay., 2012), s. 123; Taha Halit Muhammed es-Samirrâî, *Mesailü'l-Hılaf Beyne'l-Eşâire ve'l-Mâturîdiyye*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006), s. 150.

59 Tarsûsî, *Urcûze*, 17. Beyit; Safedî, s. 103.

60 Ayrıca bkz. Ebu Uzbe, s. 46-48.

okulu arasında çok ciddi münakaşalara sebebiyet vermemiş hatta daha sonra gelen âlimler bu konudaki farklı fikirleri birleştirmeye çalışmışlardır.[61]

Hanefîlere göre peygamberler vefatlarından sonra da hakikaten peygamberdirler.[62] Eş'arîlere göre ise peygamberlikleri hakikaten değil hükmen devam etmektedir.[63] Bu tartışma peygamberin risalet vazifesinin kabulüyle alakalı olmayıp vefatından sonra devamıyla alakalıdır. Bundan dolayı meselenin nübüvvetin özüyle ilgili olmadığı kabul edilip fazlaca ehemmiyet gösterilmemiştir.

Hanefilere göre Allah adildir, ondan zulüm gibi kötü fiil sudur etmez. Bu bağlamda O, günah işlemeyenleri azap etmek, müminleri cehenneme kâfirleri de cennete koymak gibi adaletsiz fillilerde bulunmaz. Böyle bir durum söz konusu olursa Allah'ın fiillerinde hikmet ortadan kalkmış olur. Eş'arîlere göreyse mutlak güç ve yetki sahibi olmasından dolayı O'ndan kötü fiillerin sudur etmesini engelleyecek şekilde de olsa gücü ve yetkisi sınırlandırılamaz. Dolayısıyla kötü fiillerin Allah'tan suduru aklen mümkün olsa dahi naklen imkânsızdır. Eş'arîlere göre Allah mülkünde istediği tasarrufta bulunabilir, bu ise asla zulüm değildir.[64]

Hanefîlere göre insana güç yetiremeyeceği şeyin yüklenmesi caiz değildir. Eş'arî ve taraftarlarına göreyse bu caizdir.[65] Ayrıca Hanefîler, Allah'ın fiillerinin bir zorunluluk gereği değil, ihsanı olarak, iradesi ve hikmetinin gereği ortaya çıktığını düşünürken Eş'arîlere göreyse Allah'ın fiillerinde illet ve hikmet aranmaz.[66] Çünkü O, mülkün sahibi olarak sınırsız güç ve kudretiyle dilediğini dilediği gibi yapandır. Onun mülkündeki tasarrufları insan tarafından insani tasarruflar gibi sınırlandırılamaz.

Bu ve benzeri konularda Eş'arî paradigmanın Tanrı merkezli mutlak otoriter teolojik yaklaşımı yanında Hanefi düşüncenin daha çok insan merkezli yaklaşım ve görüşlerini görmekteyiz. Ayrıca Tanrı'nın dilediği zaman dilediğini yapması cebri tasavvurlardaki keyfiyet olarak yorumlanmamalı, ilim, hikmet ve irade sahibi olan bir varlığın adalet duygusuyla işleyeceği fiillerdeki kemali ortadan kaldırmamalıdır.

Dolayısıyla Eş'arilere göre Allah'ın gücü sınırlandırılamaz, ancak O, kötü fiillerin kendinden sudur etmesi anlamına "hiç bir zaman zulüm işleyemez

---

61 Ebu Uzbe, s. 46-48.

62 Tarsûsî, *Urcûze*, 18-19. Beyitler; Safedî, s. 103.

63 Ayrıca bkz. Şeyhzade, *Nazmü'l-Feraid ve Cemu'l-Fevaid*, (Mısır: el-Matbaatü'l-Edebiyye, 1318), s. 49.

64 Tarsûsî, *Urcûze*, 20-21. Beyitler; Safedî, s. 103, Ayrıca bkz. İbn Kemal Paşa, s. 63; Yüksel, s. 136.

65 Tarsûsî, *Urcûze*, 22. Beyit; Safedî, s. 103; Ayrıca bkz. İbn Kemal Paşa, s. 39; Yüksel, s. 73.

66 Tarsûsî, *Urcûze*, 22. Beyit; Safedî, s. 103, Ayrıca bkz. İbn Kemal Paşa, s. 30-31; Yüksel, s. 94-95.

veyahut güç yetirilemeyen şeyi teklif edemez" değildir. O, fiillerinde kendini bizzat kendi sınırlar ve iradesiyle bunu gerçekleştirir. Hanefi gelenekte ise olması mümkün olmayan bir şeyin Allah tarafından emredilmesi yani "güç yetirilemeyecek şeyin teklif etmesi veyahut zulüm işlemesi" mümkün değildir. Zira bu durum Allah'ın fiillerindeki hikmeti ortadan kaldıracaktır. Dolasıyla zulüm gibi olmaması Allah için uygun şeyi yapmaması ve bunu yapmamayı kendine ilke olarak belirlemesi gücünün ve kudretinin sınırlanması olarak değil, ilim ve hikmetine uygun şekilde davranması olarak değerlendirilmedir. Çünkü aksi durumda ilim ve hikmetine uygun olmayan davranışlar zuhur edecek, bu ise kemal vasfına noksanlık getirecektir.

Hanefîlere göre muhabbet, rıza ve dileme Allah için aynı manada değerlendirilemez.[67] İrade, teşrii ve tekvini olarak ikiye ayrıldığında sorumlulukların teklif edildiği ve kulun tercihinin öne çıkarıldığı bir yerde teklifi irade anlamına gelen teşrii irade sadece hayra taalluk ederken, kulun tercihlerini yaratma manasına tekvini irade ise hem hayra hem şerre taalluk etmektedir. Allah'ın muhabbet ve rızası hayra, dilemesi ve irade etmesi anlamına tekvini irade ise hem hayra hem şerre yansır. Bu bağlamda işlenen günahlar da sevaplar da Allah'ın teklifi kulun tercihi ve Allah'ın dilemesi ve yaratması ile olur. Allah teşrii iradesiyle zulmü yasaklar. Kul neyi dilerse, Allah onun tercihini esas alır zulüm de olsa adalet te olsa onu yaratır ama zülüm olduğunda bu duruma muhabbet duymaz. Bazı kaynaklarda ise Eş'ariler'e göre Allah'ın irade, muhabbet ve rızası aynı anlama alınmaktadır.[68]

Hanefîlere göre dünyada kâfire verilen nimetler kötüye kullanılması nedeniyle her ne kadar azaba sebep diye yorumlansa da haddi zatında bir nimettir. Eş'arî'ye göreyse dünyada elde edilen imkânlar kâfiri Allah'ı tanımaktan menediyor ve onun isyanını arttırıyorsa bu nimet olarak değerlendirilemez. Belki o bir nikbettir; azaptır.[69]

Tarsûsî, bazı ihtilaf noktalarına değinen kasidesini Ebû Hanife'yi "ümmetin kandili" nitelemesiyle methederek 25. beyitle sona erdirmiştir. O, kasidesinde Ebu Hanife ile Ebu'l-Hasan el-Eş'ari'nin fikirleri arasında bir uzlaşı arama çabasında değildir. Ona göre Ebu Hanife'nin görüşleri doğru ve isabetlidir. Ona fikirleri ile muhalefet eden Eş'ari'nin yaklaşımı ise hatalıdır.Dolayısıyla kasidenin Tarsûsî'nin bakış açısıyla Hanefiliğin haklılığı ve fikirlerinin geçerliliği üzerine yazıldığını söylemek mümkündür.

67 Tarsûsî, *Urcûze*, 23. Beyit; Safedî, s. 103.

68 Ayrıca bkz. İbn Kemal Paşa, s. 35; Şeyhzade, 9-10; Yüksel, s. 90-91.

69 Tarsûsî, *Urcûze*, 24. Beyit; Safedî, s. 103; Ayrıca bkz. Sübkî, c. III, s. 384; Ebu Uzbe, s. 12.

Kaynakça

Abdulkadir b. Muhammed en-Nu'aymi ed-Dimeşki, *ed-Dâris fi Târihi'l-Medâris*, thk. Cafer Hüsm, , Dimaşk: Matbaatu't-Terakld, 1948.

Ayaz, Fatih Yahya, *Türk Memlükler Dönemi Saray Ağalığı (Üstâdârlık*), İstanbul: İFAV, 2008.

___________ , *Memlükler Dönemi Vezirlik*, İstanbul: İSAM, 2009.

Bağdadlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Arifin Esmau'1-Miiellifin ve Asaru'1-Musannifin*, İstanbul: M.E. Basımevi, 1951.

Bursalı Muhammed Tabir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1333.

Çetin, Nihat M., "Arûz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, c. III, s. 509-510.

Çubukçu, Asri, *et-Tarsusî Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1977.

Ebû Uzbe, *er-Ravzatü'l-Behiyye fi ma Beyne'l-Eşâire ve'l-Mâturîdîyye*, Haydarabad: Dairetü'l-Maarif, 1322.

Eser, Ercan "Kadi Necmüddin Et-Tarsûsî Ve *Tuhfetü't-Türk* İsimli Eserinin İslam Hukuku Açısından Analizi", Türk-İslam Kültür Ve Medeniyetinde Tarsus Sempozyumu (Bildiri Kitabı), Tarsus: 2010.

İbn Kutluboga, Kasım Ebu '1-Fida Zeynuddin Kasım, *Tacu 't-Terâcim*, Beyrut: 1996.

İbn Tağriberdi, (İbnTanrıverdi) Ebu'l-Mebasin Cemaluddin Yusuf el-Atabegi, *el-Menheu's-Safi ve'l-Müstevfi ba'de'l-Vafi*, thk: Muhammed Muhammed Emin, Kahire: 1984.

İbn Arabi, *el-Fütuhatü'l-Mekkiyye*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.

İbn Arabi, *İlahi Aşk*, çev. Mahmut Kanık, İstanbul: İnsan Yay., 2005.

İbn Kemal Paşa, *Mesailü'l-İhtilaf Beyne'l-Eşaire ve'l-Mâturîdiyye*, Ürdün: Daru'l-Fetih, 2009.

İbn Kesir, İmaduddin Ebu'1-Fida İsmail b. Ömer, *el-Bidaye ve'n-Nihaye fi't-Târih*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki, Dımeşk: Merkezu'l-Buhus ve'd-Dirasati'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, ty.

İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, Kahire: Dâru'l-Meârif, 1119.

İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001.

Kalaycı, Mehmet, "Eşarilik ve Maturidiği Uzlaştırma Girişimleri: Tacüddin es-Sübki ve Nuniyye Kasidesi", *Dini Araştırmalar 40*, (2012): 112-131.

Karagöz, Nail, "Necmeddin Tarsûsî'nin "*Urcuze fi vefeyati'l-Ayan min Mezhebi Ebi Hanifeti'n-Numan*" Adlı Risalesinin Değerlendirilmesi", *Uluslarası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-3 "Ramazanoğulları Beyliği"*, (Basılmamış Bildiri Metni), Adana: 2016.

Kılıç, Muharrem, "Tarsûsî, Necmeddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, c. XXXX, s. 114-115.

Kureşi, Abulkadir b. Muhammed, *el-Cevahiru'l- Mudiyye, Fi Tabakâti'l-Hanefiyye*, thk. Abdulfettah Muhammed Huluv, Kahire: 1993.

Sadıker, Ömer-Hamdi Akbaş, "Necmeddin Tarsûsî'ye Göre Eş'ariler ile Maturidiler Arasındaki Görüş Ayrılıkları", *Uluslarası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-3 "Ramazanoğulları Beyliği"*, (Basılmamış Bildiri Metni), Adana: 2016.

Safedî, Halil b. Aybek, *A'yanü'l-Asr*, Dımaşk: Daru'l-Fikr, 1998.

Samirrâî, Taha Halit Muhammed, *Mesailü'l-Hılaf Beyne'l-Eşâire ve'l-Mâturîdiyye*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006.

Sübkî, Tacüddin Abduhvehhab b. Takiyyüddin, *Tabakâtü'ş-Şafiiyye el-Kübra*, Kahire: Daru'l-Hicr, 1413.

Şehristani, *el-Milel ve'n-Nihal*, Kahire: Müessesetü'l-Halebi, ty.

Şeyhzade, *Nazmü'l-Feraid ve Cemu'l-Fevaid*, Mısır: el-Matbaatü'l-Edebiyye, 1318.

Şık, İsmail, "Hilafetin Kureyşliliği Tezine Teolojik ve Hukuki Bir Reddiye *Tuhfetü't-Türk* Örneği", *Uluslarası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-3 "Ramazanoğulları Beyliği"*, (Basılmamış Bildiri Metni).

Şık, İsmail v. dğr., *Kelam I*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2015.

Tarsûsî, Necmeddin İbrahim b. Ali, *Tuhfetü't-Türk fî mâ Yecibü en Yu'mele fi'l-Mülk*, Beyrut: Daru't-Talîa, 1992.

Tatlı, Bekir, "Necmeddin et-Tarsûsî (ö. 758/1357) ve Hilafetin Kureyşliliği Hadisine Yaklaşımı", *Uluslarası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-3 "Ramazanoğulları Beyliği"*, (Basılmamış Bildiri Metni), Adana: 2016.

Topuzoğlu, Tevfik Rüştü, "Recez", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA),* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007, c. XXXIV, s. 509-510.

Yüksel, Emrullah, *Mâturîdîlerle Eş'arîler Arasındaki Görüş Ayrılıkları*, İstanbul: Düşün Yay., 2012.

Zirikli, Hayruddin, *el-A'lâm Kâmusu't-Terâcim*, Beyrut: 1986.

Ek:

Milli Kütüphane-Tokat İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu: 60 Hk 386/8.

المسائل التي وقع الخلاف بين الامام وبين الاشعري في نظم القاضي نجم الدين الطرسوسي

161

المسائل التي وقع الخلاف بين الامام وبين الاشعري من نظم القاضي نجم الدين الطرسوسي

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الولي المنعم — الملك الحق الجواد الاكرم

جل عن الشبيه والاضداد — والاهل والانداد والاولاد

سبحانه من ملك قدير — اتقن ما ابدع بالتدبير

ثم الصلوة بالدوام الابد — على النبي المصطفى محمد

وال ما غردت قمرية — على غصون الايك في البرية

وبعد فقد قال الامام الاعظم — ابو حنيفة الرضي المقدم

في هذه المسائل المهمة — قولا جلي به وجوه الغمة

والاشعري خالف فيها وقد — اخطأ في خلافه فيما اعتقد

اولها معرفة الاله — واجبة حتما بلا اشتباه

بالعقل لا بعد الخطاب فاعرف — وعنده عند الامام الحنفي

معرفة الله على الكمال — تحصل بالعقل مع استدلال

ISSN: 2147-1185